

FELSEFE DÜNYASI

2010/1 Sayı: 51 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Prof. Dr. İsmail KÖZ
Doç. Dr. Erdal CENGİZ
Yard. Doç. Dr. Fulya BAYRAKTAR

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S
INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K 21 Yenışehir/Ankara
Tel & Fax: 0 312 231 54 40

20.00 (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Alınteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11 YeniMahalle/ANKARA
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

TRAJİK DENEYİM, HEİDEGGER VE ÇAĞIMIZ İÇİN AĞIT

Ertuğrul Rufayı TURAN*

1-Giriş

Bu yazıda, pişmanlıkların arttığı umutların azaldığı bir çağda kurtuluşun düşünsel izleğinin açığa çıkacağı tartışma alanı olarak saptanan bir savı irdelemeye çalışacağım. Bu sava göre, her *umutsuz dönem* kendini yaratan değerler ve o değerlerin temellendiği düşünsel donanım ile kendini eleştiremez. Çıkış yolu için bir karar anı, bir düşünsel sıçrama gereklidir. Bu çağımız içinde geçerlidir. Dolayısıyla, çağımız kendi ile birlikte getirdiği *tehlikenin*¹ ortadan kaldırılmasını sağlayacak ne

* Doç. Dr., Ankara Üniv. DTCF, Felsefe Bölümü

¹ Heidegger modern teknolojiyi bir tehlike olarak betimliyor. Ancak bu tehlike bir teknoloji düşmanlığı biçiminde sunulmamalıdır. Çünkü Heidegger yeni *Luddite* değildir. Heidegger'e göre, tehlike varlığın deneyiminin tümüyle unutulması tehlikesidir. Var-olanları açığa çıkaran ve bu süreçte geri çekilen varlık deneyiminin tümüyle unutulması ve yalnızca onun açığa çıkardığı şeylerin nesneye dönüşmüş biçimiyle sonul varlıklar olarak algılanmasıdır. Ancak, tümüyle umutsuzluğa kapılmamak için bir açık kapı bırakıyor: Tehlike büyürken, kurtarıcı güç de açığa çıkar (*Wo aber Fefahr ist, wächst, Das rettende auch*). Kurtarıcı güç teknoloji toplumunun içinde gizil olarak var olsa bile, onun çelişkilerinden evrilerek ortaya çıkmıyor. Bundan dolayı Heidegger metafiziği simgeleyen tüm sahte umutları ve görüntüleri geride bırakacak bir düşünsel sıçramadan söz eder. Sıradan olan sıra dışını yaratmaz. Sıra dışı olana uyanmalıyız. Bu kurgusal bir söylemin başaracağı bir görev değildir. Düşünsel sıçrama kurgusal düşüncenin kıldığı koptuğu, yerine Poetik/trajik düşüncenin yerleştiği bir deneyim alanında gerçekleşecektir. İnsan, doğa, varlık, sorumluluk, özgürlük, mutluluk, toplumsal düzen gibi tüm kavramlar üzeri çizilerek kullanılmalıdır. Bizi metafiziğin düşünme çizgisine çekecek her türlü kavram ivedilikle terk edilmelidir. Peki, nasıl bir düzen bizi bekliyor diye sorduğumuzda, Heidegger'in yanıtı doğal olarak gizemli bir 'bilmiyorum' olarak kendini gösteriyor. Çok zorlandığında kurtuluşun tek tek bireylerin yürekli seçimlerinin onurlu bir ortaklaşma yaşamı yaratacağı söyler. Heidegger'e göre bu sıçrama öyle bir derin düşünceden kaynaklanacak ki; tamdık ve alışıldık olan her şey terk edilecektir. Birbirini tanımayan çok az sayıdaki insan Da-sein'in özgür zamanmekân oyununa kendini hazırlayarak varlığa yakın bir biçimde bir araya geleceklerdir. Bu yakınlık bizim yaşam için doğru bildiğimiz her şeyden öztünde uzak ve ona yabancı olandır. (Martin Heidegger. *Contribution to Philosophy -from Enowning*. Indiana University Press: Bloomington, 1999, s. 122, 123, 161, 162) Henüz gelmemiş olan tarihsel bir dönemin bekleyişi değildir bu. Bu zaten insanın içinde büyüyen trajik alaşağı olmanın meyvesidir.

düşünceyi nede coşkuyu barındırıyor. Bir dönem eleştirisi sunma uğraşı felsefeyi kendi tarihi içinde bir geri dönüğe zorluyor. Vico'nun tarihsel gerçeği kavramak için önerdiği gibi, felsefe de dönem eleştirisi için gerekli olan kavramsal donanımı kendi başlangıcında arıyor. Çağın kendi ile hesaplaşması için unutulmuş olan ve felsefenin gerçek doğumunu ve ondan kopma noktasını simgeleyen, hem doğuşu hem de çöküşü, sanatsal nesnesinde ve kendinde barındıran² varlığın trajik deneyiminin düşünceye geri çağırılması gerekmektedir. Uyulması gereken çağrı bir anımsama biçiminde ortaya çıkar: Varlığın trajik deneyiminin Poetik açılımının görülebileceği tek dönem Helen trajedileridir. Bu dönem trajedilerinde varlığın trajik deneyimini görmek, aslında varlığın Sokrates öncesi düşünceye nasıl deneyimlendiğinin izini sürmektir. En azından Heidegger böyle düşünmektedir. Ancak batı düşüncesinin Yunan trajedilerine olan tutkusu yalnızca Heidegger ile sınırlı değildir. George Steiner'in çarpıcı sözleri bunu doğrular niteliktedir. Steiner'e göre, Bu sanki tüm batı düşüncesinin üzerinde uzlaştığı tek şey gibi görünmektedir: "Rousseau ve Kant'tan sonra felsefe yapmak, insanın tinsel, toplumsal ve tarihsel durumu için normatif ve kavramsal ifadeler bulmak trajik düşünmektir."³ Daha cesurca bir sav ise şöyle dile getirilmektedir: "Trajik düşünce [Nietzsche ve Heidegger'in özümlediği biçimiyle] batı tarihin anlatı paradigmasıdır."⁴ Bu savların doğruluğunun geçerliliğini en geniş kapsamda sunmak bu yazının amacını aşar.⁵ Soruyu daha dar bir alana aktarıp, kaygıyı genişleterek sormak gerekiyor:

² Stathis Gourgoris. *Does Literature Think? Literature as Theory for an Amythical Era*. Stanford University Press: Stanford, 2003. s. 116-157. Bu yapının "Philosophy's need for Antigone" (Felsefenin Antigone'ye Gerekisini) adlı bölümünde felsefesin bu paradoksu betimleniyor.

³ George Steiner. *Antigones. The Antigone Myth in Western Literature, Art and Thought*. Oxford University Press: Oxford, 2003, s. 2.

⁴ James Crooks. Getting Over Nihilism: Nietzsche, Heidegger and the Appropriation of Tragedy. *International Journal of the Classical Tradition*, Vol. 9, No. 1, Summer 2002, s. 36-50. Ayrıca, Dennis J. Schmidt. *On Germans and Other Greeks. Tragedy and Ethical Life*. Indiana University Press: Bloomington, 2001, s. 226.

⁵ Trajedilerin büyü ve çözümleyici gücü yalnızca Heidegger'i etkilemedi. Hegel, Nietzsche, Freud, Lacan bu büyüün gönüllü tutsaklarıydı. George Steiner'e göre Fransız devriminden sonra kurgulanan tüm düşünsel dizgeler trajik dizgelerdi. Steiner devamla şunları dile getiriyor: Bu geniş dönemde yaşayan tüm bu düşünürler *fatım*'un büyüünü ve açıkladıklarını yapıtlarında sergilemişlerdir. Fichte, Hegel, Marx'da başat çözümleme olan insanın yabancılaşması, yine Hegel'de yaşamın parçalanmışlığını çözen diyalektiğin kökeni ve törebilimin meşru zemini, Nietzsche'de Hıristiyan ahlakının temelinde süren "çöküşü," Freud'da uygarlığın mutsuz yüzünü açığa çıkaran süreci, Lacan'da Arzu'nun sınır tanımayan gücü, tüm metaforik örüntülerini Helen trajedilerinden almıştır.

Heidegger düşüncesi için bu sav ne kadar geçerlidir? Heidegger' in trajik kökenli düşünce önerisinde bu çağ için bir ağıt var, peki gelecek çağlar için bir muştı var mıdır? Sezgisel de olsa, felsefenin trajediyi özümsemiği doğuş günleri çağın hastalıklı ruhunu kavrayacak birkaç ipucu elde etmeyi sağlayabilir. Ancak dingin ve mutlu birlikteliklerin yolunu çizmek ipuçları ile kolaylaştıracak bir göreve benzemiyor. Varlığın trajik deneyimi üzerine yapılan tartışmalar kabaca yorumladığında derin bir kaygı ile karşılaşmanın kaçınılmazlığı kendini gösteriyor. Yaşadığımız düşünsel kısırlık, ortak bir geleceğin, ortak bir yazgının ne düşüncede nede imgesel düzlemede kendini gösterememesinden kaynaklanmaktadır. Çağdaş toplum bir son ve bir başlangıç yaşayacaktır. Son düşünsel düzlemede "felsefenin sonu" ya da " metafiziğin sonu" olarak dillendirilmektedir. Yeni bir başlangıcın biçimlenmesi ise sonun yarattığı kâbusun nasıl algılanacağına bağlıdır. Trajik deneyimin sahnelendiği dönem, aslında polis olarak adlandırılan ortak yaşamın tüm öğelerinin birlikte görülebileceği, o öğelerin yoksunluğunun yarattığı karşıtlıkların tanımlanabileceği, bir dönemdir. Trajedi "tüm görüntülerin bir arada görülebileceği bir model"⁶ gibi algılanmaktadır. Tekno-küresel bir çağda toplumsal yaşamın derin çözümlemesini sağlayacak bu öğeleri bir arada bulma olanağı görünmüyor. Bir apolis çağında polis arayışı tutkusu düşünceyi tutsak almış gibi duruyor. Kâbusun farkına varmayı sağlayacak geçmiş-şimdi-gelecek tarihsel genişliği modern insanın şimdiki zaman ve onu simgeleyen "An" a sıkışmış yaşamında artık geçerliliğini yitirmiş durumdadır. Çünkü çağımızın başat düşüncesinde her şeyin kendini mutlak olarak açması söz konusudur. Kısaca, algıladığımız, kullandığımız ya da kullanmaya aday her şey bir varlıkbilimsel kusursuzluk sergileyerek kendini açmaktadır. Böyle bir

⁶ Charles Segal. *Tragedy and Civilization. An Interpretation of Sophocles*. University of Oklahoma Press: Norman, 1999. Segal'in adı geçen yapıtının 1-43 sayfalarında betimlediği Trajedinin paradigmatic özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: *Polis Agros*---kent/kır karşıtlığı--- karşıtlığı içinde uygarcı olanın sorgulanır ve belirlenir. Polis sonrası Mutluluğun ve tanrısal kutsanmışlığın alanıdır. Trajik kahraman polis'in tinsel ve uzamsal varlığını belirleyen tüm değerleri aşma sınırında bu değerlerle sorun yaşar. Bu bağlamda, uzamsal ve ahlaki boyut örtülür. Polis her şeydir. Trajik kahramanlar kendilerini ve toplumu saran kaos'a insani düzen uygulama çabasının model insanlarıdır. Bu aynı zamanda *nomos* ile *physis* arasındaki gerilimde belirginleştiği alanı açarlar. Her şeyin ölçüsü olan insan trajedilerde kendi doğasının şiddet ve usdışı itkilerini açığa çıkarır. Şiddet doğrunun açığa çıkması gereğini açıklayan bir itki olarak trajedinin baş tacıdır. Doğru için mücadele gereğini anımsatmak için trajedilerde hep şaşkınlık, korku ve şiddet açığa çıkar ve dinginliğe erişir. Yaşamın ussal işleyişi var-oluşun karanlık ve karmaşık doğası ile karşılaşır. Trajik kahraman yoluyla, insan varoluşunun daha geniş bir evrensel düzen içindeki işleyişi ve yeri tartışılır.

kusursuzluk ne geçmişi nede geleceği o şeyin anlatısı olarak açıklamayı gerektirir. Şeylerin kusursuzluğu ve tarihe kapalılığı yanında modern bireyin kendi algısı da dar bir alana sıkıştı. Varlığın açıklığındaki fırtınalara sabırla karşı durma ve bunun ödülü dingin ve ılıman esintiler, kutsal olanın görünmezliği ve belirsizliğinin verdiği acı ve bu büyüklüğü olanaklı kılmanın karşılığında gelen sevgi, artık yok. Bunlar özlenen ve öykünülen bir duruşu simgeliyor. Ancak varlıkbilimsel/varoluşsal bir *dementia* çağdaş insanı sarmış gibi. Yitirilenler unutuldukça, insan kendinden başka hiçbir şeye gereksinim duymamanın koşulsuzluğunda kendi yalnızlığına kapatıldı. Tüm mutluluğu sürekli kendine dönüşün kısa ve gururlu yürüyüşünde bulacağı yanılsamasının aptalca güvencesinde otistik bir yaşama güle oynaya evet dedi. Çağdaş bir *Narcissus* olarak yalnızca kendinde olanı tanıdığı için başkalarının duygularını anlama ve duygudaşlık geliştirme yetisini de kaybetti. Başkalarında olanı anlayarak kendinde olmayanı ya da eksik olanı geliştirme ortadan kalkınca modern toplumda *birlikte yaşama* kavramı da biçim değiştirdi. Toplumsal dayanışma yerini ussal bireyin kendi çıkarları doğrultusunda eyleme başarısına bıraktı. Birey bu çabası ve somuta indirgenmiş tüm kazanımları ile çağdaş bir *ariston* olarak değer görmeye başladı. Bu yoldaki başarısızlıkları ise onu ortak yazgı içinde çözüm arama yerine bir “düş kırıklığı alanı”na kapattı. Ya başarılısın ya da girişimcilik yeteneğinin kısırlığının cezasını bu alana gönüllü olarak kapanarak çekmelisin! Aslında şeylerin bir sömürü-kullanım ağı içinde kusursuz bir varlık olarak algılanmasına koşut olarak çağdaş insanın kendisi de bir kullanım alanı kaynağına dönüştü. Bireyin kendisi de başka bireylerin girişimcilik alanının nesnelere olmaya başladı. Böyle bir kusursuz kapalılık varoluşsal kaygıları da, elbette, farklı bir alana taşıdı. Çağdaş birey şeyleri ve kendini tarihsel/yitimsel süreçten soyutladığında görebildikleri ve haz aldıkları ile yetinen ve yalnızca sahip olma istenci ile geleceğe sürüklenen bir yaratığa dönüştü. Bu kaygılı betimleme bizi sorulması gereken soruyu ivedilikle sormaya taşır: *Bireyin, toplumun ve “üzüntüsü yüzünden sessizleşmiş şeylerin” varlıkbilimsel kusursuzluk içinde sunduğu bu parçalanmış yaşamı aşmak için söyleneceken ve trajediden ne tür yardım alınabilir?* Teknolojiyi metafiziğin son aşaması olarak gören Heidegger, teknolojik toplumun aşılmasının bir düşünsel sıçrama ile gerçekleşeceğini savunur. Peki, Heidegger bu savunusunu desteklemek için trajik deneyimi felsefesinde nasıl özümser? Bu sorunun yanıtını verme çabasında olan küçümsenmeyecek sayıda çalışma var. Bu çalışmaların içerdiği yorum ve gözlemlerin irdelenmesine ek olarak, bu yazıda trajik deneyimin çağ eleştirisinin, varlıkbilimsel kusursuzluğu aşma çabası açısından önemini öne çıkarmayı hedefliyorum.

2-Varlıkbilimsel Kusursuzluğa Poetik/Trajik Karşı Durma

T. S. Eliot'un bir dizesi eşliğinde insanın *atelos* bir varlık olarak yazgısının oluştuğunu açıklayabiliriz. Eliot bu yazgıyı şöyle tanımlar: "In order to arrive at what you are not, you must go through the way in which you are not."⁷ Tüm deneyimimiz, güvenle tanımladığımız, küstahça sahiplendiğimiz, kıskaçlıkla koruduğumuz her şey kökensele olarak kaygan bir zeminde yüzüyor. İnsan bir hiçlik denizinde, hiçlik yoluyla kendi hiçliğine doğru ilerliyor. Bu koşulsuzluk, yitimsizlik, asla kendi olamayan olmaması gereken bir insanı öykülendiriyor. Bu yol insanı *kronos*'tan alıp *kairos*'a yükseltiyor: Gerçek karar anına, belirsizlik ve eksiklik anıyla yüzleşmeye. Bu dünyadaki yaşamın asil bir biçimde sürmesi, var olanlara gösterilecek saygının en derin bir biçimde açığa çıkması için, insanın bu hiçlik denizinde yalnızca olanaklı olanın sunduğu izlerde yürüyerek bir yaşam kurması gerekiyor. Usun küstahça belirlenimlerinin kısırlığı yerine umudun yumuşak bekleyişi, güdümlü bir yaşam yerine, özgürlüğün belirsizliğinin yarattığı acı ve mutluluk salınımı başat olmalı yaşamda. Tarih bu belirsizliğin kıyısında yaşamının ürünüdür. Peki nasıl? Eliot'un hiçlikten hiçliğe sürdürülmesini istediği bir yaşamın Heidegger düşüncesindeki izleri nelerdir? Zor bir yoldan ilerlemek gerekiyor.

A-Dil: Heidegger'in bize ilk önerisi varlıkbilimsel-varoluşsal söylemin olanaklılığı için dilsel olandan mantığın ayıklanmasıdır. "Poetik söylem, birinin dünyada bulunuşunun varoluşsal olanaklarının açığa çıkması, kendi içinde bir erek olabilir ve bu varoluşun açılımı ile eş anlamlıdır."⁸ Şeyleri yalnızca kategorilere

⁷ T. S. Eliot. *Four Quartets*. Bu yapıtın yapıtının "East Coker" bölümünün aşağıda alıntılıdığım bu bölümü *hiçlikten hiçliğe* yolculuğun çok görkemli ve etkili durumunu yansıtmaktadır:

You say I am repeating
Something I have said before. I shall say it again.
Shall I say it again? In order to arrive there,
To arrive where you are, to get from where you are not,
You must go by a way wherein there is no ecstasy.
In order to arrive at what you do not know
You must go by a way which is the way of ignorance.
In order to possess what you do not possess
You must go by the way of dispossession.
In order to arrive at what you are not
You must go through the way in which you are not.
And what you do not know is the only thing you know
And what you own is what you do not own
And where you are is where you are not.

⁸ Martin Heidegger. *Being and Time*. Basil Blackwell: Oxford, 1967, s. 205.

sıkıştırarak kavramaya bu ilk yapıtında karşı duran Heidegger, varoluşsal ve buna bağlı varlıkbilimsel söylemin dilinin Poetik olması gereğini vurguluyor. Konun ele alındığı bölümde devamla, söylemin ya da gramerin mantıktan kurtarılmasını insanın tarihsel açılımının yazgısallığını açığa çıkarmak için tek yol olarak sunmaktadır.⁹ Dile gelenin sözcüklerin yargılayıcı ve sınıflandırıcı despotluğunda kalmasının şeylerin dünyasını kuru, hüznü ve sessiz bir biçime dönüştüreceğini kestiren Heidegger bu yaklaşımın tümüyle terk edilmesi gereğini tüm düşünsel yaşamı boyunca yinelemiştir. İlk büyük yapıtında metafiziği aşma çabasında hala metafizik kavramlara bağlı kaldığını düşünen Heidegger 1930'lu yıllarda Poetik dilin *aşkınsal özneliliğin* dilini aşacağını göstermeye çalışır. Heidegger'e göre, "varlığın -Seyn-temeli olarak kökensel şiirsellik trajiktir."¹⁰ Heidegger bu konuda daha da güçlü bir sav ileri sürer. Dilin özünde bu özelliğe sahip olmasının gereği, kurgusal-yargılayıcı dilin şeylerin yitimsiz yitimsizliklerinde açığa çıkmasının önünü kapatmasıdır. Husserl'i izleyen Heidegger şeylerin sessiz olmadığını, açığa çıkma süreçleri içinde, kendilerini anlamlandıracak tüm kategorileri de bu süreç sonunda ürettiklerini savunur. Başka bir deyişle, görüngübilim yaklaşımının özgünlüğünde yitimsiz bir biçimde açığa çıkan yitimsiz şeylerin görüntüye gelme biçimleri ve bunun yarattığı örüntü anlamı oluşturmaktadır. "Anlam bu yinelenmenin eşşözelliliğinde açığa çıkan bir fazlalıktır."¹¹ Görüngüleşmenin temelinde, şey sürekli ona dönülen bir salınım içinde anlam kazanır. Bu yitimsiz dönüş hep eksik bir dönüştür. Deneyimin yazgısı budur. Bu yazgısallık, *bir şeyin mutlak biçimde o şey olmaması yanılığısı*, kurgusal dilin bittiği, trajik deneyimin başladığı alandır. Bu alanda şeyleri logos'un işleyişinden her şeyin birbirine kökensel bağlılığından koparmak olanaksızdır. Tek bir yargı, tek bir tümce, şeyin kendi açığa çıkardığı görüngüsünü o şeyin kendisi olarak güvenle sunmasını sağlamıyor. Ancak Metafizik büyümlü kavramı *idea* ile bu güvencenin sağlayıcısı oldu. Heidegger'e göre Sokrates öncesi Yunan düşüncesinde Ad (*onoma*) ve yüklem/edim (*rhēma*) arasında günümüzdeki gibi kesin bir ayırım yoktu. Tam tersine bu ikisi arasında kökensel bir ilişki vardı: Bir şeyin adlandırılması ile o şeyin edimselliğine ilişkin söylem, o şeye ilişkin söylenecekler ne ise onu dile getiriyordu. Dilde adlandırmayı ve tanımlı olanaklı biçime dönüştürmek için şeyden *idea*'ya bir sıçrama gerekiyordu ve buda metafizik tarihinde gerçekleşti. "Başka bir deyişle, varlık deneyimden koparıldı ve yerini zihin içinde ona ait gölge ya da belir-

⁹ A.g.e., s. 209.

¹⁰ Martin Heidegger. *Mindfulness*. S 223.

¹¹ William S. Allen. *Ellipsis. Of Poetry and the Experience of Language after Heidegger, Hölderlin, and Blanchot*. SUNY Press: Albany, 2007, s. 9

leyici başka bir şey aldı.”¹² Heidegger’e göre, bu Platon’un mağarasından çıkmak yerine, mağaraya geri dönmeyi simgeliyor.¹³ Bir şeyin bir etkinlik olarak düşünlmesi, adlandırılması ve edimselliği sürecinde dillendirilmesinin kökense birliği, o şeyin yitimsiz yitimsizliğini temellendirir. Ancak, bu yitimsiz yitimsizliğini, Heidegger’in deyimleriyle varlıkbilimsel farklılığın sürekliliği açığa çıkanın açığa çıkmayana ait olduğunu göstermekle olanaklıdır. Böylece, doğru yargısal/yüklenimsi bir özellikten varlığın doğasına taşınır. Şeyler bizim tek bir yargımızla tükenen şeyler olmaktan çıkar. Şeylere yitimsiz dönüşün trajik ağırlığı çağdaş insanın ilk terk ettiği tutum oldu. Şeyleri verildiği an’da tüketip, geride hiçbir duygusal iz bırakmadan gelecekte verilecek olanı doyurulmaz bir itki ile beklemek insanın belki de en alçakgönüllü duygusu umudu yararsız *ilerleme* kavramı içinde eritti.¹⁴ İleriye sürekli kibirli ve boş bakışlar Hollywood felaket filmlerinde de pekiştiriliyor: Felakete sürüklenişin kaçınılmazlığı yanında insan usunun geride kalanlara gereksinim duymadan kendi yazgısını sil baştan yazabilme yetisine sahip olduğu vurgulanıyor. Felaketleri bu kadar uzağa taşımaya gerek yok. Tüm tükeniş

¹² Martin Heidegger. *Introduction to Metaphysics* ve George Yochum. *Martin Heidegger and The Poetic Foundation of Language*. (Unpublished monograph)

¹³ Düşünürün varlığın kesin ve pekin bilgisini bulma yolundaki derin tutkusu, varlığın bilgisini yanılığın kaynağı olan görünenlerden soyutlama çabasında somutlaşır. Bu tutku bir şeyin kendi görünüşünde arı ve mutlak biçimde açığa çıkabileceği savıyla doyurulur. Bu tutkunun doyurulma öyküsü, felsefede *idea* ya da *eidōs*’un doğuşu ve bunun bilgi adına ulaşılabilecek doruk nokta olarak kutsanmasıdır. Platon’un Theaetetus diyalogunda felsefenin *doğruyu bulma yolunda tutkulu bir uğraş* olduğunu gösteren bir öykü anlatılır. Bu öyküye göre, düşünür Thales yıldızları incelerken önündeki bir kuyuya düşer. Bunu izleyen Trakyalı bir hizmetçi kız ise ağız dolusu kahkaha atar. Platon’a göre bu öykü toplumdaki felsefe algısını yansıtıyor. Hizmetçi kız göksel şeylere bakarak mutlak doğruyu araştıran Thales’in yeryüzündeki görüngüleri ciddiye almadığını düşünerek gülmektedir. Hizmetçinin gözünde gerçek—mutlak olmazsa da—yeryüzündeki görüntülerden oluşmaktadır. Platon düşünürün mutlak ve değişmeyen gerçeğin peşinde olmasını bu *vulgus* mantığının kavrayamadığını ve bu gülüşün bu ciddi işi anlamama durumunu yansıttığını düşünür. Heidegger’in kavrayışıyla baktığımızda, tam tersi bir yorum olanaklıdır. Düşünür gerçek sanılan daha soyut şeylere doğru uzanırken, gerçeğin açığa çıktığı görüngü düzleminde uzaklaşmaktadır. Şeylere yakın olmak yerine, şeylerden uzaklaşmaktadır. Görünen ya da açığa çıkanın dramatik biçimde farklı iki yorumu söz konusudur: Şeyin görünüşü içinde arı biçimde açığa çıkması ve şeyin görünüşü içinde eksik olarak açığa çıkması (pure being in its appearance vs absence/presence of being in its appearance).

¹⁴ Nietzsche’nin *Bengi Döngü* ve *Amor Fati* kavramlarının varlıkbilimsel açıdan en anlamlı yorumu bu bağlamda verilebilir. Yaşam eskatolojik bir beklenti içinde şeylerin özensiz tüketiminin koşuşturması değil, şeylere sürekli geri dönüşünün acı ve hazzının yaratığı sonsuz bir zaman-mekân aralığıdır.

ve yeniden varoluş “sınır durumları”¹⁵ olarak adlandırılan varoluşsal yazgımızın çevreminde olup bitmektedir. Ancak, şeyleri tüketmeden onlara yakın durabilmenin olanağı¹⁶ basit bir tercihle gerçekleşmez. Benliğin varlığın açıklığında durması ve onun hakikatinin ağırlığını ve acısını yüklenme özgürlüğüne hazır olması gerekir. Bu gerçekleşmediği zaman varlığın açıklığında durup varlığın hakikatinin açığa çıkmasının gözeticisi olunamaz. Heidegger’e göre, şeylerin hakikatinin sığınağı/yuvası olması gereken sözcükler hızla tasarımsal düşünceye geri dönerler. Bu nedenle sözcüklerin özenle seçilmesi bile yeterli değildir. Kökensel bir tutum değişikliği olmadıkça, benlik varlığın hakikatinin koruyucusu ve gözeticisi olarak dönüştürülmedikçe sözcükler de yetersiz kalır.¹⁷

B-Doğruluk: Heidegger varlığın eksik açığa çıkmasının sürekliliğini *Aletheia* kavramı ile karşılar. Ancak doğru kendiliğinden açığa çıkan kolayca elde edilebilen bir şey değildir. Doğrunun açığa çıkması için bir savaş gerekir. Doğru bir mücadelenin sonunda açığa çıkar. “Doğru asla kendi içinde değildir. Kendi başına elde edilebilir değildir, bir mücadele ile kazanılmalıdır. Açığa çıkan gizli olandan çekilip alınır...”¹⁸ Heidegger İnsanın bu mücadelesinin trajik niteliğini Kral Oidipus’un serüveninde açılar. Kral Oidipus’un trajik serüveni doğruya olan tutkunun bir göstergesidir. Ancak bu güle oynaya gerçekleşen bir serüven değildir. Bize, bir varlıkbilimsel kusursuzluk çağının aymazlarına, dersler vardır bu öyküde. Oidipus’un öyküsünü betimlerken Heidegger iki kavram öne çıkmaktadır: *Doxa*¹⁹ ve *Untergang*.²⁰ Doxa’nın yorumu içinde yanılığın nasıl ortaya çıktığında içerir. Heidegger’in doxa sözcüğünün kökenbilimsel yorumundan anladığımız kadar bu sözcük insanın gerçekleştirebileceği en yüksek olanaklarla sahip olduğu her şeyin aydınlandığı bir muhteşemlik içinde bulunmasıdır. Bu şah şah, parıltı ve kusursuz

¹⁵ Sınır durumları sözü Karl Jaspers’e aittir.

¹⁶ Buradaki olanak sözcüğü *Möglichkeit* (olanak) değil, *Vermögen* (sığa/yeti) anlamındadır. Başka bir deyişle, varlığın açıklığının yakınında durma bir sıçrama yani benliğin tümüyle dönüştürülmesi ile gerçekleşir. Bu tüm metafizik öznelikten ve *tasarımsal* (*representatio*) düşünmeden uzaklaşmak demektir.

¹⁷ Martin Heidegger. *Contribution to Philosophy –from Enowning*. Indiana University Press: Bloomington, 1999, s. 58.

¹⁸ Martin Heidegger. *Parmenides*. (Çevirenler: Andre Schuwer ve Richard Rojcewicz). Indiana University pres. Bloomington, 1992, s.17.

¹⁹ Martin Heidegger. *An Introduction to Metaphysics*.(Çeviri: Ralph Manheim). Yale University Press: New Haven, 1959, sayfalar: 98-110.

²⁰ Martin Heidegger. *Hölderlin’s Hymn to Ister*. (Çevirenler: William McNeill ve Julia Davis). Indiana University Press: Bloomington, 1996.

görüntü sanki her şeyin ulaşabileceği son noktayı temsil etmektedir. Ancak bu kursuz gibi görünen açığa çıkma ve parlama anını temsil etmenin yanında doxa sanı, bozulma saklı olanda kalma ve yanılığın da temsil etmektedir. Bu üçlü yoruma göre kendi parlaklığında tümüyle açığa çıkma, bu parlaklığın gizlediklerine doğru önlenemez bir yolculuğu da içerir. Oidipus bu muhteşem görünümün içinden dev bir kuşku eşliğinde adım adım doğruya doğru yol alır. Bu polisiye filimlerinde olduğu gibi ip uçlarının zekice birleştirilmesi sonunda oluşan doğruyu bulmaya doğru güvenli bir adım değildir. Tam tersine, trajik kahraman olayın başından beri bu işin içindedir. “trajik olan modern insanın düşündüğü gibi psikolojik yaşam deneyimine içkin olarak var olan bir tutku ve kişinin dehasına göre ölçülme; tersine varlığın hakikatinin tümü ve onun açığa çıktığı basitlik ile ölçülür. Grek trajedilerinde hemen hemen hiçbir şeyin olmaması bu yüzdendir. Trajedi bir çöküşle başlar”²¹ Bu aslında Platon’a da bir yanittir. Düşünsel deneyim Doxa’dan Episteme’ye yükseliş yerine, doxa’nın parlaklığında gizli olan yanılının açığa çıkması sürecinden gerçeğin/doğrunun kendisine doğru bir serüvenin adıdır. Kusursuz görünenden başlayan bir çöküşün (Untergang) öyküsüdür. *Oidipus Rex* bize insanın varlık ve görünen ile kökensel ilişkisini ve bunun yazgısallığını gösterir. Doğruya doğru kaçınılmaz yolculuk, varlığın kendini açmak için insanı sahiplenmesinin yazgısallığı Heidegger’in Sofokles’in *Antigone* adlı yapıtının yorumuyla daha belirgin biçime dönüşür. Heidegger yapıtın insana övgü koral bölümünde insanın yurtsuzluğunu (*das unheimliche*) ve genel olarak *Antigone*’nin yazgısını aslında varlık insan ilişkisinin bir açılımı olarak gösterir. Bu yoruma göre insan *deinos*’tur: harika, garip, muhteşem bir varlık. *Deinos* olmak insanı sürekli yeniden yazılması gereken yasaların önüne getirir. Kendi dışına taşmak insanın yazgısıdır. Onu tanımlayacak sınırlar yoktur. Yazgısı varlığın sorgulandığı alanda olmaktır. Kimi zaman şiddet bazen de benliğini tümünden değiştirerek varlığın yakınında durma uğraşından başka yazgısı yoktur insanın. Bunu kavramadan uzak düştüğü zamanlarda yaşam bir *Babil* gibi çöktüyor. Trajik olan da bu çökmekte olan Babil duygusuna uyanmaktır. Bu günlerde insanın gururlandığı ussallığı ve onun somut kulesi teknoloji çökmek için bekliyor. Kendi varoluşunun sesini kısıp sahip olduğu bir özelliği her şeymiş gibi sunan insan bu meşru²² olmayan seçimiyle yazgısını anlama çabasından uzaklaşmış

²¹ A.g. e., s. 128.

²² David Wood. *The Step Back. Ethics and Politics After Deconstruction*. SUNY: Albany, s. 141. Heidegger İnsan var-oluşunun görüngübilimsel betimlemesini, insanın dünyaya açılımının olanağını, Hiçliğin temelsizliği üzerinden gerçekleştirdi. Buna karşın metafizik gelenek varoluşun bu zayıflığını hiçbir yerine daha güçlü bir karşıtlıkla tamamlamaya çalıştı: *Zihin*. Wood, Gilbert

görünüyor. Tanrıyı oynuyor insan. Sonsuz saydığı olanakları tüketmeyi tanrısallık sanıyor. Oysa Tanrı olanaklaştırmacı olanaktır²³. Tüketilen bir olanak asla değildir. Şeyleri tüketmek yerine şeylere yakın olmanın tanıklığını seçebilmek çağın trajik deneyimini oluşturacaktır.

C- Varlığın açıklığında Durma: Trajik deneyimin çağımızın düşünsel yüzeyselliğine üçüncü yanıtı varlığın açıklığında durma, varlığın kendini açmasına tanıklıktır. Usun koşulsuzluğunda şeyleri nesneye dönüştüren modern insan, varlığında bu nesneleşen şeylerin nesneliliği olarak algılanmaktadır. Nedensellik ve çelişmezlik ilkeleri temelinde zaten şeylerin gizemli kalmaları söz konusu olamaz. Bu bağlamda sömürü/kullanım/tüketim düzlemine taşınan her şey doğasına ait tüm özellikleri de açığa çıkarmış sayılır. Şeylerin eksik açığa çıkan şeyler olduğu ve onların yakınında durabilmenin kökensel bir tutum değişikliği gerektiğini daha önce belirtmişim. Bu metafizik söylemi ve o söylemin doğruluk anlayışının terk edilmesidir. Aşkınsal ve öznel kökenli söylemin yerini başka bir söylem almalıdır. Heidegger'e göre bu özgün dil de poetiktir. Trajik şiirselliğin dili varlığın anlamını sorgulamada tek yoldur. Yaşam deneyimi öznenin duyularının gerçekleştiği ve onunla sınırlanmış bir alan değildir. Varlığın yazgısı *olanakların olanaksızlığının* kıyısında duran ve bu komşulukta bir düzen yakalayarak olanaksızlığın sınırlarını çizdiği düzensizlikten bir olanağı açığa çıkarma savaşıdır.²⁴ Heidegger Varlığın

Ryle'a göndermede bulunarak beden'e karşıt olarak Zihnin bir tür yüklem yumağı olarak ko-
yutlaştırılmasının meşru olmadığını savunur. Ryle'da bunu kategori yanlışı olarak görmektedir.
Aslında bir hiçlik'den fırlayan ve bir hiçliğe dönen insanı kutsamak için ne olduğu belli olma-
yan ve meşruiyeti tartışılan bir dizi özellik varlıkbilimsel bir kategori olarak uydurulmuştur.

²³ Richard Kearney. *The God Who May Be. A Hermeneutics of Religion*. Indiana University Press: Bloomington, 2001, s. 91. *Mögen* (sevmek) *vermögen* (olanaklı kılmak) arasındaki bağlantıyı anımsatan Kearney'nin Heidegger yorumu: "Heidegger bizi varlığı şeylerin otantik varlıklarını olanaklaştıran bir güç olarak düşünmeye çağırır. Bu seven—olanaklı kılan—gizlilik ya da sevginin olanaklaşmasının bir şeyi kendi otantik varlığında olanaklı kılmasıdır. Bunun kökeni ise sevgidir." *Tanrı da şeyleri kendi otantik varlığında olanaklı kılan sevginin olanaklaşmasının olanağıdır*. Sorun tanrısal olanı bir felaketin sonunda beklemek değil, onu an'da duyumsamaktır. Şu şiirdeki gibi şeyleri kutsayarak:

To see the World

In a grain of sand (Bir kum tanesinde görmek dünyayı)

And heaven in a wild flower (ve cenneti yaban bir çiçekte)

Hold infinity in the palm of your hand (Tut sonsuzluğu avucunda)

And eternity in an hour (ve sonsuzluğu bir saatlik zamanda) William Blake.

²⁴ Kant üzerine yazdığı yapıtlarda Heidegger ısrarla varlığın yazgısı üzerine yapılan savaşı örtük olarak öne çıkararak Kant'ın I. Kritiğinin temel teması olan şemalaştırmanın yalnızca sezgisel

açıklığının kıyasında durmanın trajik yazgımız olduğunu en açık biçimde dile getirdiği yerlerden biri “Der Spruch des Anaximander” adlı yapıtıdır. Heidegger bu yapıtta şunu söyler: “Burada dile gelen [fragmanda] olanların var-Oluşu’nda deneyimi ne kötümser ne nihilistik ne de iyimserdir. O trajiktir. Bu iddialı söylenmiş bir şeydir. Ancak psikolojik ve estetik olarak açıklamak yerine, yalnızca kökensel biçimini göz önünde bulundurup olanın varlığını, *didonai dikon... tis adikias* yoluyla düşündüğümüzde trajedinin özünün izini buluruz.”²⁵ Bu alıntı varlıkla karşılaşmanın tüm trajik niteliğini ortaya çıkarmaktadır: Varlığın trajik deneyimi ve onun içerdiği belirsizlik, şiddet, acı, sınırlarını aşan sorumluluk duygusu, deneyim zenginliği ve insanın, doğanın ve toplumun ortak yazgısının kayganlığında sürüp giden yaşam. Çağdaş insan bunları yitirmek üzere. Geriye kalan teknolojinin An’da tüketmek üzerine yükselen öncesizliği ve felaket bekleyen sonrasını içeren özürlü tarihselliği ve insanın Us’u ile her şeyi çözeceğini inana insanın aptalca kibirli ve boş sevincidir.

Vico diyor ki “ gerçek erdem, insan ilişkilerinde en yüksek iyiye ulaşmayı sağlamak için kutsal olanın bilgisini öğretmektir.”²⁶ Yazık, kutsal olan ilk yitirildi.

ABSTRACT

TRAGIC EXPERIENCE HEIDEGGER AND REQUIEM FOR OUR AGE

This article attempts to criticize Ontological perfectionism, which underlines our

temelli ele alınması gereğini vurgular. Bunun anlamı şudur: Kant’ın şemalaştırması olanakların olanaksızlığının komşuluğunda bir olanağı öne çıkaran düzendir. US kusursuz bir biçim verici değildir. O sezgiselliğin bütünlüğünü sağlayan bir aracı olarak bir düzeni öne çıkarma işlevini yerine getirir. Beklide Derrida’nın yaptığı gibi, US’un üstünü çizerek konuşmalıyız.

²⁵ Martin Heidegger. *Early Greek Thinking* (Çevirenler: David Farrell Krell and Frank A. Capuzzi). Harper and Row Publisher: New York, 1975, s. 44. Anaksimandros’un bu fragmanının Walther Kranz çevirisi şöyledir:

“Varolanlar nelerden meydana gelmişlerse zorunlu olarak yok olup onlara dönerler; zira onlar birbirlerine zamanın düzenleyişine göre haksızlıklarının cezasını ve kefareti öderler.” (Walter Kranz. *Antik Felsefe*. Edebiyat Fakültesi Basımevi: İstanbul, 1976, s. 25). Heidegger’e göre, fragmandan ne ceza ne ödeme gibi anlamlar çıkarılmalıdır. Bu görüntüye gelenle kökeni arasındaki bir ilişkidir. Görüntü, adımın da açıkladığı gibi kökenine ait olmakla birlikte kökeninin eksik anlatımıdır. Eksik olan yanlış yorumu ve genel olarak yanlış ve eksik olanı temsil eder. Görüntü öne çıktığında köken geri çekilir. Geri dönüş bu yanlışın özüne-doğruya-dönmesidir. Ceza veya ödeme bu anlamda ele alınmalıdır.

²⁶ Donald Phillip Verene. *Knowledge of Things. Human and Divine: Vico’s New Science and Finnegans Wake*. Yale University Press: New Haven, 2003, s. 1.

epoch with the aid of Heidegger's interpretation of tragic experience of being. As a modest warning to our shallow approaches to the things, I suggest that we urgently go back to tragic experience of being to overcome to our epochal dangers.

Key Words: Tragedy, Truth, Poetic Language, Heidegger